

**ИЗКУСТВОТА  
ПАЗАРЪТ  
ПУБЛИКИТЕ**

София  
2013

Сборникът се издава със съдействието  
на Министерството на културата



РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ  
МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА

**Институтът за изследване на изкуствата  
изказва благодарност на авторите  
за безвъзмездно предоставените авторски права**

Институт за изследване на изкуствата - БАН  
София 1504, ул. „Кракра“ 21  
Тел.: 02 944 24 14; 02 489 00 95. Факс: 02 943 30 92  
E-mail: [office@artstudies.bg](mailto:office@artstudies.bg)

## Художествени музеи/изложби и детската публика. Защо са важни децата?

Ирина Генова

*Институт за изследване на изкуствата, БАН*

*Нов български университет*

*irina.genova20@gmail.com*

**Резюме.** Текстът обсъжда важноста на заниманията с детската публика в художествените музеи. Авторката коментира въпросите: защо опитът в художествените музеи и изложби е от съществено значение за развитието на децата? и защо детската публика е важна за развитието на художествените музеи? Позовавайки се на успешния опит на художествени музеи другаде, авторката заявява необходимостта от разработване и реализиране на адекватни за днешния ден образователни програми и проекти за детска публика в художествени музеи в България.

**Ключови думи:** художествени музеи, публика, детска публика, образование, художествено образование, образователни програми на художествените музеи

От години насам в художествените, както и в други музеи образователните отдели са с особен статут и престиж. Образователните програми, съпътстващи задължително постоянните експозиции, са неразделна част и от проекта на всяка временна изложба. В „Кодекса на професионалната етика в музеите“ на ИКОМ (ICOM – International Council of Museums) е записано: „Музеите имат важно задължение да развиват своята образователна роля и да привличат по-широка публика...“<sup>1</sup> Музеите са не само институции за съхраняване на памет, но и места за създаване на памет, на емоционални свързаности, на моменти на удоволствие.

Материалната база на музеите предвижда за образователните дейности помещение, оборудвано за интерактивна работа с деца и лекционна зала наред с всички останали аксесоари за посрещане на публика – екскурзоводски микрофон и слушалки за групов тур, преносими столчета и т.н.

---

Проф. д-р **Ирина Генова** е изкуствовед, изследовател на модерното и съвременното изкуство, преподавател по история и теория на изкуството и визуална култура. Ръководител и участник в международни проекти, представящи българско изобразително изкуство. Книги: *Историзиране на модерното изкуство в България през първата половина на XX век. Възможности за разкази отвъд модерността* (2011); *Tempus fugit / Времето лети. За съвременното изкуство и визуалният образ* (2007); *Модернизми и модерност – (не) възможност за историзиране. Изкуство в България и художествен обмен с Балкански страни* (2004).



*„Детски университет“ в галерия УниАрт. НБУ, октомври 2012.*

Образователните програми са насочени към разнородна публика – различни възрастови групи – деца, юноши, пенсионери и т.н., за семейни занимания, за хора в неравностойно положение. Образователните програми, според спецификата им, се изработват от специалисти в различни области – педагози, психолози, специалисти по комуникационна техника, социолози и не на последно място музейни уредници. В така сформирани по конкретни проекти интердисциплинни екипи, които по численост често надхвърлят три пъти броя на музейните работници на постоянен трудов договор, всеки от специалистите усвоява знания и опит от колегите си.

В периодичните музейни издания, както и в списанията, ориентирани към музеите, и в частност към художествените музеи, рубриката за работа с публиките заема основно място. Съществува значителна литература и автори, работещи последователно в тази област<sup>2</sup>.

Особен интерес представляват заниманията с **детската публика**. Спецификите на педагогическите подходи са поле на обмен, но също и обект на ноу-хау. Във форумите на ИКОМ темата за децата в музея е централна. Близки и повтарящи се заглавия на доклади като „Децата – бъдещето на музеите“ и „Децата за музеите!“ ни убеждават в нейната вечна актуалност<sup>3</sup>.

В България практиката на системна работа с публиките – те са множество и е необходимо да бъдат мислени като разнородни – липсва. Отделни опити за предлагане на беседи, предимно за ученици, без

възрастова диференциация, както и на лекции за публика с неясен профил, са по-скоро изява на спорадичен ентузиазъм, отколкото последователна музейна дейност. Дори в националните музеи липсват разработени актуални екскурзоводски беседи, диференцирани за различни публикации. Нямам точно знание дали длъжността „екскурзовод“ съществува днес в художествените музеи в България<sup>4</sup>.

\* \* \*

Тук бих искала да насоча вниманието към **детската и юношеската публика в художествените музеи** и значението на работата с тази публика днес.

Няма съмнение, че художествените музеи, дори в състоянието, в което са днес у нас, могат да имат съществен принос в образованието на децата и юношите. Екипи от специалисти, формирани по конкретни проекти, биха могли да разработват програми за различни възрастови групи, както и пособия за работа с колекциите в музея, но също и в часовете в училище, след посещение на експозициите. Такъв опит за свързване на формална с неформална педагогика съществува другаде и би могъл да послужи като основа<sup>5</sup>.

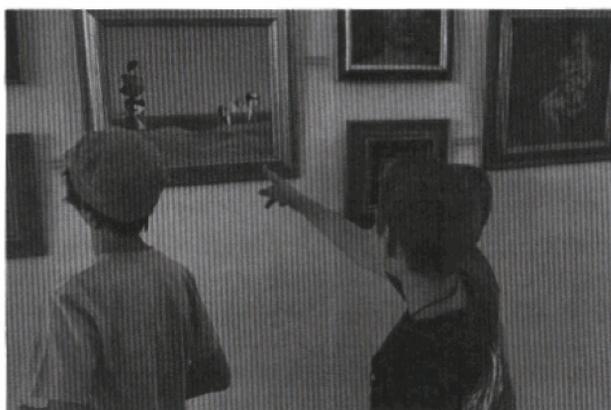
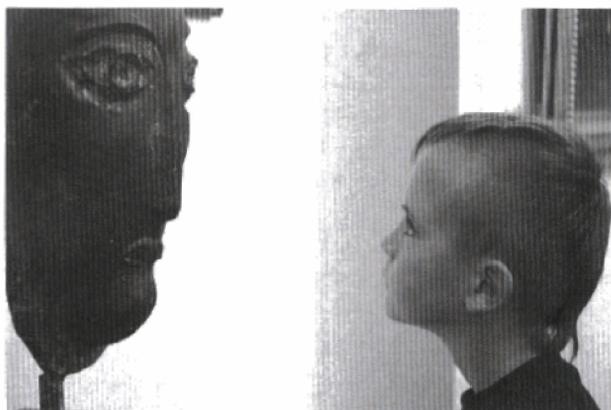
**Защо опитът в художествените музеи и изложби е важен за развитието на децата?**

Художествените музеи и изложби могат да възпитават разбиращо гледане, да насърчават и развиват зрителна памет, да създават представи за историята на образите и образите на историята.

Невербалната комуникация, в този случай визуална, има огромна роля в развитието на детето на по-ранна възраст. Обогащването на зрителните впечатления и преживявания води до разгръщане на креативното изразяване в образи. Поради това музейните програми и проекти за деца (а напоследък и много от тези за възрастни) задължително включват креативна част – децата не само разглеждат творбите и слушат разкази за тях, но са призовани да се изразят, създавайки свои образи. Така те реализират импулса за собствено творчество, усилен от опита с художествените творби.

На по-голяма възраст художественият опит в експозициите усилва евристичните нагласи – юношите са стимулирани да правят различни връзки между изучаваните в училище социални и природни науки и художествените образи, представящи и изразяващи човешки опит от различни времена и културни среди.

Програмите за деца правят възможна комуникацията с художествените произведения въз основа на детския опит. Наред с това те разгръщат и развиват този опит, креативните и евристични импулси у формиращата се личност.



*"Детски университет" в галерия УниАрт. НБУ, октомври 2012*

В отношение-то между образ и слово, в акта „да покажеш“ и „да разкажеш“ за деца, но и да стимулираш техните разкази „какво виждаме в картината“ се разгръщат по незаменим начин когнитивни техники на виждането. Назоваването и обсъждането на това, какво разпознаваме като образ, е възможно в езика. Но визуалното познание и емоция са несводими до назоваването и разказа в езика.

Тук е мястото на креативното изразяване в образи, което разкрива

особената природа/„направа“ на произведенията. Опитът с материалността и техническата изработка са вълнуващо предизвикателство. „Мистерията“ на художествения образ е особено силно въздействаща при децата на по-малка възраст.

В по-голямата възрастова група опитът в художествения музей/експозиция способства за преодоляването на предразсъдъка за „естественото виждане“. В годините на съзряване у детето и юношата се формира разбиране, че виждането, както и визуалните образи, разпространявани и тиражирани в обществото, са символически конструкти, системи от кодове, през които се осъществява контактът ни с физическия свят.

С това разбиране младежите са подготвени не само за опита в музейна/изложбена среда, в инсценираните пространства на цялостно

програмирана комуникация. Те имат опори – когнитивни и емоционални – за ориентацията сред наситената с визуални въздействия среда на всекидневното.

У нас, за съжаление, опитът на децата в художествения музей, в редките случаи, когато го има, се свежда до групова обиколка с кратък разказ (продължителността му е функция от (не)успеха да бъде задържано тяхното внимание). През последните години с деца се практикува рисуване в музея, но без специфично задание – „кой каквото си иска“. Резултатите не се различават принципно от тези на рисуването в училищната стая. Оцветяването на книжки с контури на няколко картини от експозицията, каквато напоследък се произвежда за изложби в столични художествени музеи, също не предлага особени стимули за креативното въображение на децата. При липса на практики в тази област е твърде нереалистично да очакваме разработване на музейни програми, отчитащи спецификата на отделните възрастови групи.

Особено активни и последователни при работата с деца в световната практика са музеите за съвременно изкуство.

В Музея на модерното изкуство във Виена привлекателни колички – сандъчета с материали, очакват малките посетители още при билетните каси. Музеят на модерното изкуство в Ню Йорк издаде през 2012 г. „Що е съвременното изкуство. Гид за деца“<sup>6</sup>. На сайта на Музея за съвременно изкуство в Лос Анджелис образователните програми са представени с множество предложения и с обширна информация за общата платформа на дългосрочната програма за съвременно изкуство<sup>7</sup>. И още множество актуални примери.

Музеите за съвременно изкуство в големи, наситени с предложения културни средища като Виена, Рим, Париж и т.н., са в риск да не успеят да привлекат многобройни посетители. В конкурентната ситуация те разчитат да създават дългосрочни публики посредством разнообразни програми.

Обичайното затруднение за публиките относно художествени работи на днешния ден е повишената им референциалност, нарасналата роля на позоваванията при формирането на смисли и въздействия. Част от тези позовавания са от областта на изкуството, или на онова, което за улеснение наричаме с тази дума. Друга част са от сферата на социалния и личния опит, на екологичното мислене и засегнатост, на политическите събития и представи и т.н. Творбите на съвременното изкуство много често са съпроводени от текстове, в някои случаи като интегрална част от тях. Предполагат ли тези работи общуване с детска публика? В случай че е така, как да бъде стимулиран адекватен отклик у децата от различни възрастови групи?

Практиките на работа с деца в музеите и изложбите на съвременно изкуство са сходни с общия за художествените музеи опит. Въпроси от рода на „Какво се случва тук?“, „Какво може да означава?“, „Какво според вас може да е мотивирало артиста да направи тази работа?“, „Защо според вас тя се намира в музея?“, „Как е направена?“ стимулират детето да разглежда и размишлява, да се изразява вербално по повод видяното и разбраното, а това от своя страна води до постепенно усвояване на елементарен речник. Детското любопитство към „направата“, желанието на детето да опита „да направи само“, да получи сетивен опит предоставя неизчерпаем потенциал за артпедагогика.

Художествените работи на нашето време, наред със затрудненията, имат и немалко предимства по отношение на детската публика. Техните изложбени и музейни пространства предлагат безпрецедентно разнообразие от материали и технологии; от светлинни, звукови, осезателни и дори олфакторни въздействия, от движещи се образи и интерактивни игрови ситуации, което предразполага децата към отклик. Сложните внушения, вътрешните позовавания в съвременните творби се свеждат в артпедагогиката до теми на интерес за различните възрастови групи: до опита в семейната среда, в обществото на детската социализация – игрите, приятелите, училището, в сложното формиране на представата за себе си.

В случай че у нас, както другаде в съвременния свят, съществува обществен консенсус, че опитът в художествените музеи е важен за развитието на децата, то трябва да се намерят адекватни средства за финансиране на проекти за работа с детската публика, за взаимодействие между задължителните учебни и неформални музейни педагогически програми.

Разработването на такива проекти е отговорно занимание. Включването на специалисти – педагози, психолози и др. – предполага, наред с общите познания и умения, запознаване със спецификите на конкретния художествен музей/изложба. Другаде вече са разработени критерии за преценка на ефективността на подобни проекти. Сред тях са положителните промени по отношение на: познание и разбиране, нагласи и ценности, удоволствие и удовлетворение, вдъхновение и креативност, навици и поведение. Образователната дейност е перманентна, а не ситуационна задача на художествените музеи в постоянно променящия се свят.

**Защо детската публика е важна за съществуването на художествените музеи?**

Детската публика е не само цел, но и средство, канал за промотиране днес и за осигуряване на бъдеще на художествените музеи и художе-

ствените практики. Днес децата, привлечени в образователни дейности и програми, „водят“ в музея своите родители. В утрешния ден те ще са неговата образована и подкрепяща публика.

Успешната комуникация и формирането на публика в художествения музей и в музея изобщо създават особен род **обществена стойност**. Тази стойност се измерва както с мотивации за подкрепа към институциите на артистичното богатство и памет, така и с лична убеденост в ценността на достъпа до художествени колекции за развитието на индивидуални знания, умения и възгледи, за преживявания на удоволствие и вдъхновение.

Липсата на внимание към тази незаменима обществена стойност у нас е моят мотив за участие в конференцията „Изкуствата, пазарът, публиките“ с темата за детската публика. Нямам специфична професионална компетентност нито в областта на музейната, нито на училищната педагогика, но отдавна събирам практически впечатления в музеи другаде, опит от музейни сайтове и четива за програми и проекти, обгрижващи децата в художествените музеи.

Този интерес и убеждението за значимостта на заниманието с деца в художествените колекции намери място за практическа реализация в галерия УниАрт в Нов български университет с постоянната ѝ експозиция от европейска живопис XVII–XIX век, открита през миналата 2012 година<sup>8</sup>. Екип от трима студенти в програма изкуствоведение и координаторът на галерията с плодотворни усилия и ентузиазъм разработват програма и провеждат всяка събота „Детски университет“ за деца от 6 до 10-годишна възраст<sup>9</sup>.

Днешната детска публика е залог за бъдещето не само на художествените музеи, но и на всички артистични институции, на местата за алтернативно познание, за креативни практики и удоволствие. Затова са важни децата.

#### Бележки:

<sup>1</sup> The ICOM Code of Ethics for Museums was Adopted Unanimously by the 15<sup>th</sup> General Assembly of ICOM in Buenos Aires (Argentina) on 4 November 1986. It was amended by the 20<sup>th</sup> General Assembly in Barcelona (Spain) on 6 July 2001, retitled ICOM Code of Ethics for Museums, and revised by the 21<sup>st</sup> General Assembly in Seoul (Republic of Korea) on 8 October 2004.

[http://icom.museum/fileadmin/user\\_upload/pdf/Codes/code\\_ethics2013\\_eng.pdf](http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Codes/code_ethics2013_eng.pdf)

<sup>2</sup> Сред тях са: Роджър С. Майлс, Карол Сют, Айлийн Хупър-Грийнхил. За по-подробна библиография вж.: Operation of museum. By Geoffrey D. Lewis 2013. Encyclopædia Britannica Online. Retrieved 06 February, 2013, from: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/398828/operation>. Множество статии (руски и преводни) могат да се прочетат и на страниците на руското списание „Мир музея“.

<sup>3</sup> [http://network.icom.museum/fileadmin/user\\_upload/minisites/mpr/papers/2008-Papers.pdf](http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/mpr/papers/2008-Papers.pdf)

<sup>4</sup> При пътуванията ми из страната със студенти съм имала възможност да слушам екскурзоводски разкази на археологически обекти, представени от временно ваети млади хора, както и повече или по-малко спонтанни разкази от музейни уредници.

<sup>5</sup> Примерите са многобройни. Сред тях: <http://www.britishmuseum.org/learning.aspx>; <http://www.tate.org.uk/about/our-work/learning-at-tate>; <http://www.moma.org/learn/>

<sup>6</sup> "What is Contemporary Art? A Guide for Kids" By Jacky Klein and Suzy Klein. MoMA Publications, 2012.

<sup>7</sup> <http://edu.moca.org/education>

<sup>8</sup> Експозицията е отчасти дарена, отчасти предоставена за постоянно ползване от г-н Божидар Дачев.

<sup>9</sup> Студентите Деница Илчева, Теодора Константинова и Теодосий Георгиев съвместно с координатора д-р Васил Марков.

## Art Museums/Exhibitions and the Children's Audiences. Why do Children Matter?

Irina Genova

*Institute of Art Studies, New Bulgarian University*

**Abstract.** The paper deals with the importance of work with children's audiences at art museums. The author comments on the following issues: Why is the experience at art museums and exhibitions important to children's development? Why are children's audiences important to the development of art museums? The wholesome influence on the development of children shows in the positive changes as regards knowledge and understanding, creativity and pleasure, habits, behaviour and values. Now children incorporated into the educational programmes, 'take' their parents and relatives to the museums to become educated and supportive visitors in the future. Citing the rewarding experience of art museums elsewhere, Irina Genova points at the necessity of developing and implementing adequate to this day educational programmes and projects oriented towards children's audiences at Bulgarian art museums.